

ДЕФІНІЦІЯ «ВИПРАВДУВАЛЬНИЙ ВИРОК» У ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

DEFINITION OF “AN ACQUITTAL” IN THE THEORY OF CRIMINAL PROCEDURE

Кузуб А.Т., студентка II року магістратури
юридичного факультету*Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*Сиза Н.П., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики*Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розглянуто поняття дефініції «виправдувальний вирок» у теорії кримінального процесу. Установлено, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України в нормі, якою закріплено законодавчі дефініції основних термінів кримінального процесу, не містить визначення поняття «виправдувальний вирок». Так само інші акти вітчизняного законодавства не регламентують зазначене питання. З'ясовано, що виправдувальний вирок із функціональної точки зору підтверджує невинуватість особи в учиненні певного кримінального правопорушення. Використання слова «підтверджує», а не «встановлює» пояснюється тим, що, відповідно до закріпленої в положеннях Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України презумпції невинуватості, особа вважається невинуватою до ухвалення обвинувального вироку, а отже, ухвалення стосовно неї виправдувального вироку не змінює її ідентифікації як невинуватої в межах кримінального процесу, а лиш остаточно підтверджує зазначений факт.

Зроблено висновок, що виправдувальний вирок є водночас різновидом вироку (видове поняття) та судового рішення, що може бути ухвалене в межах кримінального судочинства (родове поняття), а отже, виправдувальний вирок наділений як сутнісними характеристиками й особливостями першого, так і загальними ознаками другого. Як судове рішення в межах кримінального судочинства виправдувальний акт ухвалений у межах передбаченої законом процедури – кримінального провадження; має визначену на законодавчому рівні структуру, форму та зміст, а також повинен відповідати встановленим вимогам; є юридичним фактом (створює, змінює та припиняє правові відносини); характеризується особливим порядком оскарження; має законну силу; щодо нього встановлено особливий порядок виконання.

Під виправдувальним вироком запропоновано розуміти судове рішення суду першої інстанції, ухвалене в межах кримінального судочинства іменем України в письмовій та електронній формі й відповідно до порядку, передбаченого законом, яким за результатами вирішення обвинувачення по суті встановлено (підтверджено) невинуватість обвинуваченого.

На прикладі положень кримінального процесуального законодавства обґрунтовано достатність правового регулювання в частині визначення поняття дефініції «виправдувальний вирок».

Ключові слова: вирок, виправдувальний вирок, акт правосуддя, рішення суду першої інстанції, теорія кримінального процесу.

The article considers the concept of the definition of “an acquittal” in the theory of criminal procedure. It is established that the Criminal Procedure Code of Ukraine, in the norm that enshrines the legislative definitions of the main terms of the criminal process, does not contain a definition of the term “an acquittal”. Similarly, other acts of domestic legislation do not regulate this issue. It was found that the acquittal from a functional point of view confirms the innocence of a person in committing a certain criminal offense. The use of the word “confirms” rather than “establishes” is explained by the fact that, in accordance with the presumption of innocence enshrined in the provisions of the Constitution of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine, a person is presumed innocent until a conviction is passed. As innocent in the criminal proceedings, but only definitively confirms this fact.

It is concluded that the acquittal is both a kind of sentence (type of concept) and a court decision that can be made in criminal proceedings (generic concept), and therefore, the acquittal is endowed with both essential characteristics and features of the first and general features of the second. As a court decision within the framework of criminal proceedings, an acquittal act: adopted within the framework of the procedure provided by law – criminal proceedings; has a structure, form and content defined at the legislative level, and must also meet the established requirements; is a legal fact (creates, changes and terminates legal relations); characterized by a special procedure for appeal; has legal force; a special procedure for its implementation has been established.

It is proposed to understand the acquittal as a court decision of the court of first instance, adopted within the criminal proceedings on behalf of Ukraine in written and electronic form and in accordance with the law, which on the basis of the indictment essentially established (confirmed) the innocence of the accused.

On the example of the provisions of criminal procedure legislation, the sufficiency of legal regulation in terms of defining the concept of definition of “acquittal” is substantiated.

Key words: sentence, acquittal, act of justice, decision of the court of first instance, theory of criminal procedure.

Постановка проблеми. Чільне місце серед засобів реакції з боку держави в особі уповноваженого органу – суду – на виникнення, зміну чи припинення кримінальних правовідносин посідають судові рішення, які становлять єдину систему правозастосовних актів, що приймаються в межах чітко визначеної законом процедури – кримінального провадження. Кінцевим і найважливішим судовим рішенням, що ухвалюється в межах кримінального процесу та яке повністю відображає мету, завдання, принципи та функції кримінального провадження, є вирок.

Особливо гостро нині постає проблема винесення виправдувальних вироків, адже аналіз статистичних показників із цього питання свідчить про низький відсоток виправдувальних вироків, які ухвалюються вітчизняними судами. Це дає змогу припустити наявність певних

проблем, прогалин і недоліків правового регулювання цього кримінального процесуального інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут виправдувального вироку нині залишається недостатньо розробленим у межах вітчизняної науки кримінального процесу. Окремі аспекти правового регулювання виправдувальних вироків досліджені вченими через призму аналізу суміжних правових інститутів – інституту вироку загалом, підстав закриття кримінального провадження (у частині підстав ухвалення виправдувального вироку), інституту апеляційного та касаційного оскарження судових рішень у межах кримінального судочинства тощо. Окремі аспекти виправдувального вироку досліджені в працях О.А. Банчука, М.О. Красія, Л.М. Лобойка, В.М. Тертишника, В.В. Шумова, С.В. Хилюк та інших учених.

Метою статті є розгляд дефініції «виправдувальний вирок» у теорії кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України [1] (далі – КПК України) у нормі, якою закріплено законодавчі дефініції основних термінів кримінального процесу, не містить визначення ні поняття «вирок», ні поняття «виправдувальний вирок». Так само інші акти вітчизняного законодавства не регламентують зазначене питання.

У юридичній науці поширеною є позиція, що вирок суду – це акт правосуддя, спрямований на захист порушених прав і свобод людини й інтересів держави, у якому суд на основі всебічного, повного, об'єктивного й безпосереднього дослідження доказів доходить висновку про винуватість або невинуватість підсудного, приймає рішення про притягнення або непритягнення його до кримінальної відповідальності, вирішуючи інші пов'язані з висновками суду юридичні питання [7, с. 225].

Аналогічне трактування зазначеного поняття відображене й у судовій практиці Верховного Суду (наприклад, у Постанові ККС ВС від 4 липня 2019 року у справі № 128/1266/16-к [6]).

В.В. Шумов визначає вирок суду як рішення про невинуватість або винність підсудного та призначення винному покарання або звільнення його від покарання, винесене ім'ям України, у порядку, передбаченому КПК України, у судовому засіданні першої або апеляційної інстанції [9].

На думку Л.М. Лобойка та О.А. Банчука, вирок – це рішення суду першої інстанції, постановлене в судовому засіданні з питання про невинуватість чи винуватість обвинуваченого (підсудного) та про призначення або непризначення йому покарання. Вироком можуть бути вирішені й інші процесуальні питання (про цивільний позов, речові докази тощо) [4, с. 202].

А.В. Матвійчук визначає вирок як найважливіший акт правосуддя, що відображає, з одного боку, результати наполегливого юридичного, інтелектуального та психологічного змагання сторін обвинувачення й захисту, а з іншого – рівень професіоналізму, правосвідомості й сумління суду. Як стверджує вчений, законний, обґрунтований і справедливий вирок щодо конкретного кримінального провадження має силу закону [5].

Стаття 373 КПК України [1] виділяє два види вироків суду, що можуть бути ухвалені в межах кримінального судочинства, – обвинувальний і виправдувальний. Суд ухвалює один з указаних видів вироку на підставі закону залежно від наявності (відсутності) підстав, передбачених статтею 373 КПК України. Так, відповідно до частини 1 зазначеної норми, виправдувальний вирок ухвалюється в разі, якщо не доведено таке: 1) учинено кримінальне правопорушення, у якому обвинувачується особа; 2) кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим; 3) у діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення [1].

Окрім цього, виправдувальний вирок ухвалюється при встановленні судом підстав для закриття кримінального провадження, передбачених пунктами 1 і 2 частини 1 статті 284 КПК України [3]. Такими підставами є встановлена відсутність події кримінального правопорушення й установа відсутності у діянні складу кримінального правопорушення.

Частина 7 статті 284 КПК України дублює положення статті 373 КПК України та передбачає, що, якщо зазначені обставини виявляються під час судового розгляду, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок [1].

М.О. Красій під виправдувальним вироком розуміє судовий акт визначеної законом форми, у якому презюмується невинуватість підсудного (обвинуваченого) та що проголошується судом після розгляду ним кримінального провадження в тому разі, якщо в передбаченому кримінальним процесуальним законом України порядку вста-

новлено наявність процесуальних підстав для його ухвалення [2, с. 72].

Сутність виправдувального вироку А.В. Матвійчук розглядає через владне заперечення злочину як соціально неправомірної поведінки в діяльності особи, визнання її державою як політичною формацією невинуватою щодо інкримінованого їй діяння, відновлення її громадських прав і визнання невіддільності її від законослухняного суспільства. Виховне значення виправдувального вироку науковець убаचाє в негативному та позитивному аспектах: перший проявляється в негативній оцінці з боку держави в особі уповноважених органів своєї діяльності у сфері кримінальної юстиції; другий – в утвердженні прав і свобод громадянина як найвищої соціальної цінності [5].

Виправдувальний вирок із функціональної точки зору, на нашу думку, підтверджує невинуватість особи в учиненні певного кримінального правопорушення. Використання слова «підтверджує», а не «встановлює» пояснюється тим, що, відповідно до закріпленої в Конституції України [1] і КПК України [1] презумпції невинуватості, особа вважається невинуватою до ухвалення обвинувального вироку, а отже, ухвалення стосовно неї виправдувального вироку не змінює її ідентифікації як невинуватої в межах кримінального процесу, а лиш остаточно підтверджує зазначений факт.

Крім цього, відповідно до пункту 6 частини 1 статті 284 КПК України [1], виправдувальний вирок, який набрав законної сили, є юридичним фактом, що зумовлює необхідність закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню. Зазначене є втіленням у чинному законодавстві (стаття 61 Конституції України [1], стаття 19 КПК України [1]) відомого з античних часів принципу «non bis in idem» [8].

Аналіз вищевказаних положень чинного кримінального процесуального законодавства дає змогу зробити висновок, що виправдувальний вирок є водночас різновидом вироку (видове поняття) та судового рішення, що може бути ухвалене в межах кримінального судочинства (родове поняття), а отже, виправдувальний вирок наділений як сутнісними характеристиками й особливостями першого, так і загальними ознаками другого. Як судове рішення в межах кримінального судочинства виправдувальний акт ухвалений у межах передбаченої законом процедури – кримінального провадження; має визначену на законодавчому рівні структуру, форму та зміст, а також повинен відповідати встановленим вимогам; є юридичним фактом (створює, змінює та припиняє правові відносини); характеризується особливим порядком оскарження; має законну силу; щодо нього встановлено особливий порядок виконання.

З огляду на вищевказане, під виправдувальним вироком пропонуємо розуміти судове рішення суду першої інстанції, ухвалене в межах кримінального судочинства іменем України в письмовій та електронній формі й відповідно до порядку, передбаченого законом, яким за результатами вирішення обвинувачення по суті встановлено (підтверджено) невинуватість обвинуваченого.

Зауважимо, що дискусія стосовно необхідності закріплення такого або подібного визначення виправдувального вироку в межах статті 3 КПК України [1] видається невинуватою. Стаття 3 КПК України [1] містить визначення основних термінів, які використовуються кримінальним процесуальним законодавством. Попри значення, яке виправдувальний вирок відіграє в забезпеченні порядку, утвердженні принципу верховенства права, відновленні прав, свобод та інтересів особи, на нашу думку, статтях 369 і 373 КПК України [1] дають вичерпне розуміння його правової природи, функцій та особливостей ухвалення.

Висновки. Таким чином, під виправдувальним вироком варто розуміти судове рішення суду першої інстанції, ухвалене в межах кримінального судочинства іменем України в письмовій та електронній формі й відповідно до порядку, передбаченого законом, яким за результатами

вирішення обвинувачення по суті встановлено (підтверджено) невинуватість обвинуваченого.

Однак запропоноване визначення має лише доктринальне значення, адже, попри те що нині чинна редакція КПК України не містить у статті 3 «Визначення основних термінів Кодексу» визначення дефініції «виправдуваль-

ний вирок», статті 369, 373 КПК України дають вичерпне розуміння його правової природи, функцій та особливостей ухвалення.

Підсумовуючи, зазначимо, що виправдувальний вирок як акт правосуддя в кримінальному провадженні потребує подальшого наукового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
2. Красій М.О. Вирок з точки зору кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. № 41. С. 69–81.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.11.2021).
4. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.
5. Матвійчук А.В. Судовий вирок та його соціально-правове значення. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Ppog_2014_1_24.pdf (дата звернення: 28.11.2021).
6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 липня 2019 року у справі № 128/1266/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82968319> (дата звернення: 28.11.2021).
7. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014. 420 с.
8. Хиліук С.В. Кримінально-правові аспекти правила NON BIS IN IDEM у практиці європейського суду з прав людини. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2012. № 55. С. 254–261.
9. Шумов В.В. Вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 18 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9546/aref_Shumov_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 28.11.2021).